

5. Концептуально суспільна саморегуляція повинна бути спрямована на встановлення прийнятного для суспільства балансу інтересів різних соціальних страт, що ґрунтується на механізмах консенсусу чи компромісу, досягнення котрих можливе при забезпеченні вільного інформаційного обміну між соціальними акторами, та діалогового режиму формулювання і відстоювання позицій зацікавлених сторін щодо прийняття управлінських рішень інституціолізованих на законодавчому і виконавчому рівнях.

1. Корженко В.В., Никитин В.В. Методологические и эвристические интенции современной концепции // Governance www. kbuara. kharkov. ua.

2. Good governance: Guiding principles for implementation / The Australian Government's Overseas Aid Program // The Australian Agency for International Development, Canberra.-August 2000. – P.3.

3. Дзєндзюк В.Б. Ефективність діяльності публічних організацій. – Харків: Вид-во ХарПУАДУ «Магістр», 2003. – 236 с.

4. Патнам Р. Творення демократії. – К.: Сполом, 2004. – 365 с. .

5. Lynn L.K Jr, Heinrich C, and Hill C.J. The Empirical Study of Governance: Theories, Models, Methods // Paper presented at the Workshop for the Empirical Study of Governance / University of Arizona. – Tucson, 1999.

6. Мірошник О.С., Радченко О.В. Регіональна влада очима громадськості. Моніторинг соціально-економічної та політичної ситуації в Харківській області. – Харків: Райдер, 2007. – 60 с.

7. Сморгунов Л.В. Сравнительный анализ политико-административных реформ: от нового государственного менеджмента к понятию governance // Политические исследования (Полис). – ... – №4. – С.50-59.

8. Hyden Goran, Court Julius. Governance and Development // World Governance Survey Discussion. Paper 1. – United Nations University. - August 2002. – 34 p.

9. Куракса С.В., Куракса В.М. Соціальні передумови і інституціональні засади самоорганізації громадян для суспільного впливу на органи самоврядування // Теорія і практика державного управління: Зб. наук. праць. Вип.1 (16). – Харків: ХРІАДУ, 2007. – С.278-235.

Отримано 26.03.2008

УДК 336.14 : 353.1 (477)

О.В.ТОФАНЮК, Л.О.ЧЕРНИЙ, канд. екон. наук

*Національний аерокосмічний університет ім. М.Е.Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ БЮДЖЕТНО-ФІНАНСОВОГО ПОЛОЖЕННЯ РЕГІОНІВ

Розглядаються питання регіонального розвитку через систему міжбюджетних відносин, запропоновано критерій визначення депресивних регіонів на основі обрання показників, що характеризують їх бюджетно-фінансове положення.

Удосконалення міжбюджетних відносин та визначення чітких критеріїв і ефективних механізмів надання державної підтримки регіо-

нам є одними з пріоритетних завдань на шляху подолання депресивності просторового розвитку. Останнім часом в Україні сформовані різкі розходження між регіонами за рівнем накопиченого економічного потенціалу, масштабам і інтенсивності господарської діяльності.

Науковими дослідженнями з вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів та зміцнення їх ресурсної бази займалися відомі науковці. Ф.Д.Заставний висвітлював питання соціально-економічної, екологічної, демографічної та інших видів депресивності в Україні [1]. В.Н.Василенко досліджував питання перетворення територіальних систем в умовах становлення і розвитку ринкових відносин [2]. М.І.Карлін приділяв увагу дослідженню розвитку регіонів, розглядав сутність та методiku оцінки їх депресивності [3]. Л.М.Зайцева обґрунтувала новий методичний підхід, що дозволяє типізувати регіони за рівнем їх соціально-економічного розвитку [4]. Л.Л.Тарангул запропонувала методiku визначення податкових можливостей регіонів на основі врахування галузевої структури їх економіки [5]. О.Г.Топчієв визначав негативні тенденції поглиблення регіональних диспропорцій та нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів [6]. Я.В.Шевчук розробляв підходи до класифікації депресивних територіальних суспільних систем [7]. З.С.Варналій досліджував сутність та шляхи регулювання розвитку регіонів, удосконалення міжбюджетних відносин та пріоритети державної стратегії регіонального розвитку [8].

Цінність їх праць полягає у визначенні економічної сутності місцевих бюджетів як фінансового ресурсу регіону, обґрунтуванні напрямів державної політики місцевого і регіонального розвитку, визначенні пріоритетів розвитку депресивних регіонів, узагальненні теоретичних основ щодо взаємовідносин державного та місцевих бюджетів. Разом з тим у вітчизняній економічній літературі в даний час остаточно не визначено, які регіони є депресивними, що необхідно при формуванні механізмів державної підтримки таких територій. При дослідженні основних характеристик сутності поняття депресивного стану регіонів виявлена необхідність розробки методичного підходу до визначення депресивних регіонів, оскільки це закладається в основу механізмів стимулювання їх розвитку.

В контексті подолання депресивності просторового розвитку через систему міжбюджетних відносин, постає необхідність визначення саме бюджетно-фінансового положення регіонів і встановлення критерію депресивного регіону. На нашу думку, у визначенні рівня бюджетно-фінансового положення регіонів слід використовувати: по-перше, більшу кількість показників; по-друге, ці показники повинні стосува-

тися всіх учасників – тих, що створюють бюджетні ресурси, тих, що їх перерозподіляють, і користувачів бюджетних послуг.

Метою нашого дослідження є розвиток методичних і практичних рекомендацій щодо забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів через систему міжбюджетних відносин.

При дослідженні теми, що розглядається, використано такі методи: логічний аналіз, узагальнення, експертний метод, системний підхід.

Методика визначення обсягів державної фінансової підтримки для місцевих бюджетів, що затверджена Кабміном України [9], виходить з ідеї відносного вирівнювання бюджетних доходів при відносній збалансованості бюджетних доходів і витрат.

Найбільш характерна особливість сучасного соціально-економічного розвитку України є територіальна диференціація рівня розвитку і поточного стану економіки і соціальної сфери.

Тому для цілей бюджетного вирівнювання і виходячи з об'єктивно існуючих розходжень у бюджетних витратах окремих регіонів, на нашу думку, варто визначити групи, що поєднують регіони по ознаці однотипності бюджетоформуючих обставин. В якості критеріальної основи, що дозволяє визначити рівень розвитку регіону і його потребу у трансфертах, варто обрати систему показників, що характеризують реальний економічний стан і фінансовий потенціал регіону і які можна порівняти з аналогічними показниками по інших регіонах.

На підставі сказаного, нами пропонується критерій визначення депресивного регіону за допомогою експертного методу обрання показників і рейтингової оцінки ступеня розвитку регіонів. Для цього, визначимо рівень розвитку регіонів, або критерій визначення депресивності території на основі 10-ти показників, що характеризують бюджетно-фінансове положення регіонів та їх вагомості. Розділимо при цьому регіони на чотири групи: 1) регіони-лідери, 2) високорозвинуті регіони, 3) слаборозвинуті регіони і 4) кризові регіони.

Перелік зазначених 10-ти показників було обрано за допомогою експертного методу з урахуванням думок 15-ти експертів. Експертами виступили: 7 викладачів кафедри фінансів НАУ, що займаються дослідженнями бюджетної сфери економіки; 8 спеціалістів-економістів, що працюють у виконавчих комітетах міських рад. На розгляд експертів було обрано з методичних джерел і представлено 40 показників, що можуть характеризувати рівень розвитку регіонів, з яких експертами було обрано 10 зазначених показників. Після того, як дані від експертів були зібрані, проведена обробка отриманих оцінок. Для оцінювання ступеня узгодженості думок експертів використано дисперсний ко-

ефіцієнт конкордації. Розрахунки коефіцієнта конкордації (W) та критерію Пірсона (χ^2) свідчать про погодженість відповідей експертів і можливість їх подальшого використання. За допомогою експертів також було призначено для кожного з десяти критеріїв визначення депресивного регіону відповідну вагу (табл.1).

Таблиця 1 – Показники, що характеризують бюджетно-фінансове положення регіонів, та їх вагомість

Показники, X_i	Вага, α_i
Валовий регіональний продукт, X_1	0,15
Грошові доходи населення, X_2	0,15
Рівень заробітної плати, X_3	0,1
Власні доходи місцевих бюджетів (без трансфертів), X_4	0,15
Закріплені доходи місцевих бюджетів (2-й кошик), X_5	0,05
Видатки місцевих бюджетів, X_6	0,05
Кошти, що передаються в державний бюджет з місцевих бюджетів, X_7	0,1
Трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам, X_8	0,1
Рівень безробіття, X_9	0,1
Індекс інфляції, X_{10}	0,05

На основі сукупності зазначених десяти показників нами запропоновано визначити інтегральну порівняльну оцінку бюджетно-фінансового положення регіонів (P_j), що представляється у формі рейтингової оцінки регіону за кожним показником (P_{ij}) з урахуванням вагомості даних показників (α_i). Для визначення рейтингової оцінки регіону за кожним показником необхідно порівняти значення показників по кожному регіону (X_{ij}) з аналогічним середнім показником по Україні ($\bar{X}_i$).

До складу лідируючих регіонів можуть бути включені ті регіони, що мають значення обраних показників не нижче відповідних середніх показників по країні. До високорозвинених регіонів віднесемо регіони, показники яких попадають у діапазон від 85 до 100% відносно середніх по Україні. Слаборозвинені регіони попадають у проміжок від 70 до 85% і в кризових регіонів індивідуальна рейтингова оцінка не перевищує 70% від величини аналогічної середньої оцінки по країні (табл.2.).

Виключенням є показники: середньодушовий обсяг трансфертів з державного бюджету, рівень безробіття економічно активного населення, рівень інфляції. Величина цих показників зворотно пропорційна рівню розвитку регіонів, тому їхня рейтингова оцінка представлена у зворотному порядку. У зв'язку з невеликим діапазоном відмінності показника рівня інфляції по регіонах від середнього по Україні, рейти-

нгова оцінка показника віднесена наступним чином: до 1-ї групи – менше 97,00%, 2-ї групи – 97,01-99,00%, 3-ї групи – 99,01-101,00%, 4-ї групи – більше 101,01% аналогічного середнього показника по країні.

Таблиця 2 – Визначення рейтингової оцінки регіону по кожному показнику

Порівняти значення показників	Рейтингова оцінка j-го регіону за i-м показником	Належність до відповідної групи
$X_{ij} \geq 100\% \bar{X}_i$	$P_{ij}=1$	Регіон-лідер
$85\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 100\% \bar{X}_i$	$P_{ij}=2$	Високорозвинений регіон
$70\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 85\% \bar{X}_i$	$P_{ij}=3$	Слаборозвинений регіон
$X_{ij} < 70\% \bar{X}_i$	$P_{ij}=4$	Кризисний регіон

Відповідно до результату порівняння показників по регіонах з середніми показниками по Україні, рейтингову оцінку регіонів за кожним показником помножуємо на його вагомість. Після округлення проміжного результату отримаємо інтегральну рейтингову оцінку бюджетно-фінансового положення регіонів:

$$P_j = \text{ОКРУГЛ} \sum_{i=1}^n \alpha_i \times P_{ij} \quad (j = \overline{1, m}), \quad (1)$$

де P_j – значення рейтингової оцінки j-го регіону; α_i – вагомість i-го показника; P_{ij} – значення рейтингової оцінки j-го регіону по i-му показнику; $n = 10$; $m = 27$.

Таким чином, ця інтегральна рейтингова оцінка свідчить, наскільки значення обраної системи показників на певній території в розрахунку на душу населення відрізняється від середнього в країні. Алгоритм розрахунку критерію визначення депресивного регіону показано на рис.1. За допомогою розробленого методичного підходу проведемо аналіз рівня бюджетно-фінансового положення кожного з 27 регіонів України.

На основі статистичних даних оцінних показників зіставляємо значенні показники по регіонах з аналогічними показниками по Україні. Залежно від їхнього процентного співвідношення визначаємо рейтингову оцінку кожного показника по всіх регіонах. Рейтингова оцінка бюджетно-фінансового положення регіонів представлена в табл.3.

Розподіл регіонів України за рівнем бюджетно-фінансового положення на основі системи критеріальних показників, або критерію визначення депресивного регіону, представлений на рис.2.

До депресивних регіонів нами пропонується віднести слаборозвинені і кризисні регіони (3 і 4 групи). Згідно з рис.2, до них відносять-

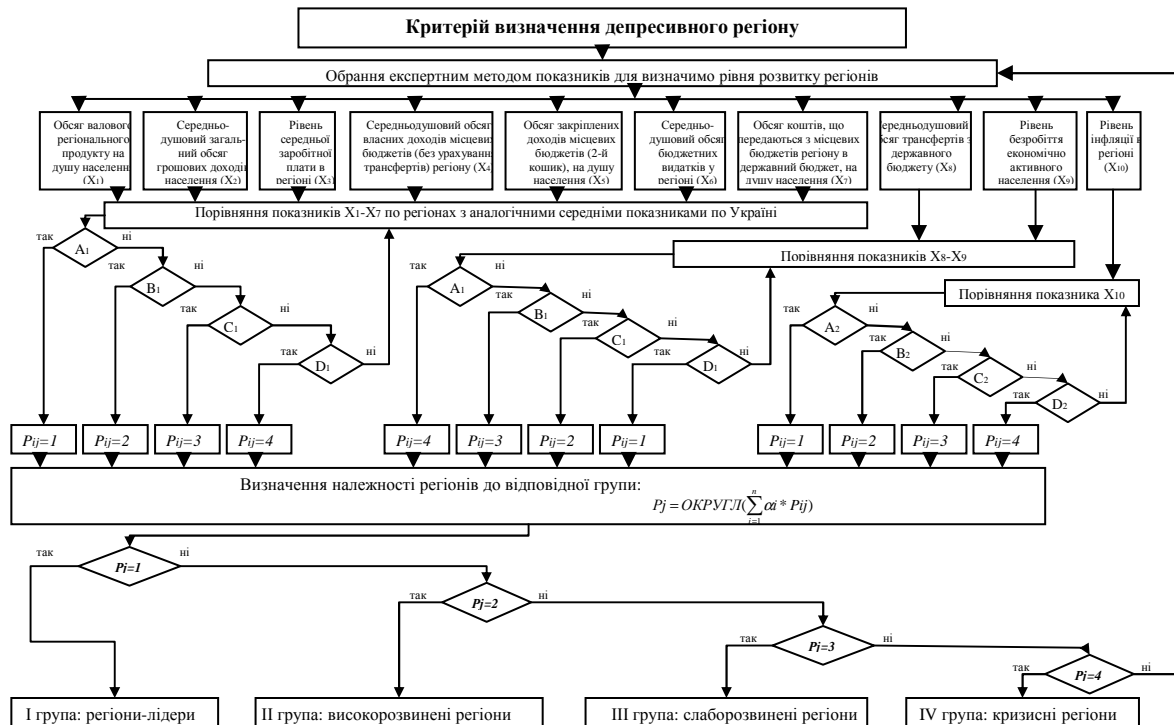

Рис.1 – Алгоритм розрахунку критерію визначення депресивного регіону. *Позначення:* А₁ – $X_{ij} \geq 100\% \bar{X}_i$; В₁ – $85\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 100\% \bar{X}_i$; С₁ – $70\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 85\% \bar{X}_i$; Д₁ – $X_{ij} < 70\% \bar{X}_i$; А₂ – $X_{ij} < 97,00\% \bar{X}_i$; В₂ – $97,01\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 99,00\% \bar{X}_i$; С₂ – $99,01\% \bar{X}_i \leq X_{ij} < 101,00\% \bar{X}_i$; Д₂ – $X_{ij} \geq 101,01\% \bar{X}_i$.

Таблиця 3 – Інтегральна рейтингова оцінка бюджетно-фінансового положення регіонів, P_j

Регіони України	ВРП	Грошові доходи населення	Рівень заробітної плати	Власні доходи місцевих бюджетів	Закріплені доходи місцевих бюджетів	Видатки місцевих бюджетів	Кошти, що передаються з місцевих бюджетів	Трансферти місцевим бюджетам	Рівень безробіття	Індекс інфляції	Розрахункова рейтингова оцінка	Остаточна рейтингова оцінка
Вага показників бюджетно-фінансового положення	0,15	0,15	0,1	0,15	0,05	0,05	0,1	0,1	0,1	0,05		
АР Крим	4	2	2	1	3	1	4	4	2	2	2,55	3
Вінницька обл.	4	2	3	4	4	2	4	4	4	3	3,45	3
Волинська обл.	4	3	3	4	4	2	4	4	4	3	3,60	4
Дніпропетровська обл.	1	1	1	1	2	2	1	2	2	3	1,40	1
Донецька обл.	1	1	1	1	3	2	1	2	3	4	1,60	2
Житомирська обл.	4	2	3	4	4	2	4	4	4	3	3,45	3
Закарпатська обл.	4	3	3	4	4	2	4	4	2	1	3,30	3
Запорізька обл.	1	1	1	1	3	2	1	1	3	3	1,45	1
Івано-Франківська обл.	3	3	2	4	4	2	4	4	4	2	3,30	3
Київська обл.	2	2	1	2	4	2	4	4	3	3	2,55	3
Кіровоградська обл.	3	2	3	4	4	2	4	4	4	4	3,35	3
Луганська обл.	3	2	2	3	4	3	4	3	3	3	2,90	3
Львівська обл.	3	2	2	3	4	2	4	4	4	2	3,00	3
Миколаївська обл.	2	2	2	2	4	2	1	3	4	3	2,35	2
Одеська обл.	2	2	2	1	4	2	1	3	1	3	1,90	2
Полтавська обл.	1	1	2	2	4	2	1	3	2	4	1,90	2
Рівненська обл.	4	3	2	4	4	2	4	4	4	3	3,50	4
Сумська обл.	4	2	3	3	4	3	4	3	4	4	3,30	3
Тернопільська обл.	4	3	4	4	4	3	4	4	4	2	3,70	4
Харківська обл.	2	1	2	2	4	2	2	3	2	3	2,10	2
Херсонська обл.	4	3	3	4	4	3	4	4	4	3	3,65	4
Хмельницька обл.	4	2	3	4	4	2	4	4	4	4	3,50	4
Черкаська обл.	4	2	3	4	4	2	4	4	4	3	3,45	3
Чернівецька обл.	4	3	3	4	4	2	4	4	4	2	3,55	4
Чернігівська обл.	3	2	3	4	4	2	4	4	4	4	3,35	3
м. Київ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1,05	1
м. Севастополь	3	2	2	1	1	1	4	4	2	3	2,35	2

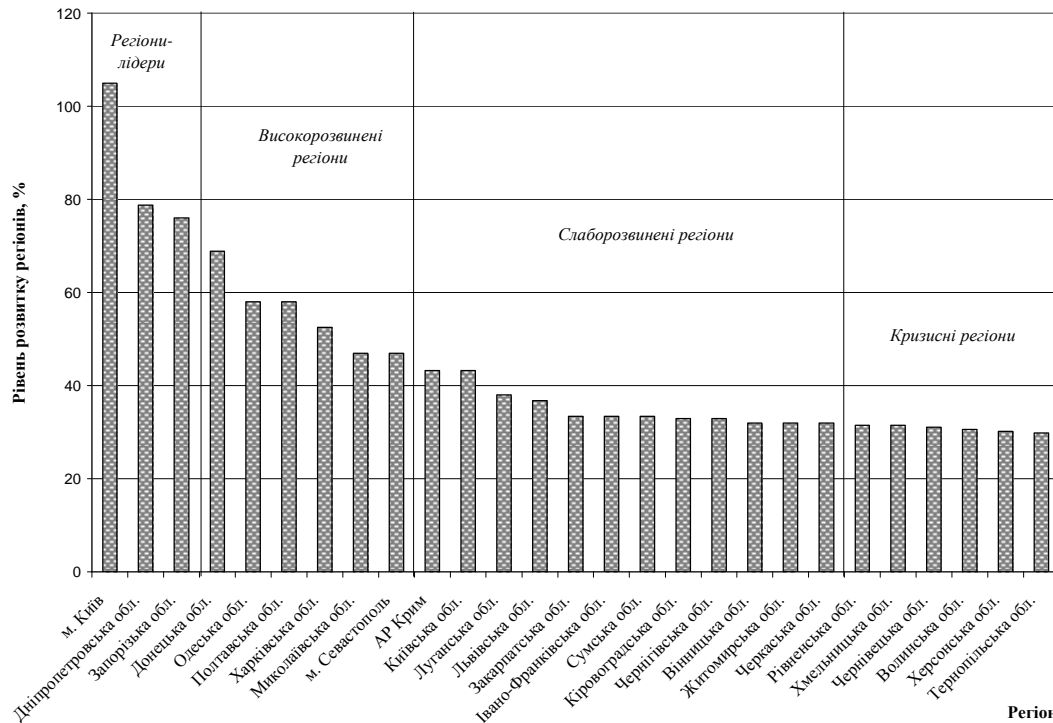

Рис.2 – Розподіл регіонів України за рівнем бюджетно-фінансового положення на основі критерію визначення депресивного регіону

ся наступні регіони: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Сумська, Черкаська, Чернігівська, Волинська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька області.

Виявлення різних типів регіонів визначається вимогами наукового аналізу причинно-наслідкових зв'язків у процесах територіального розвитку, його прогнозування на перспективу, а також необхідністю обґрунтування рішень, прийнятих у сфері державної регіональної політики.

Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні методичного підходу до розробки критерію визначення депресивного регіону на основі рейтингової оцінки ступеня розвитку регіонів, який враховує показники, що характеризують бюджетно-фінансове положення регіонів та їх вагомість.

Наведений методичний підхід до оцінки бюджетно-фінансової забезпеченості регіонів надає змогу визначення пріоритетного напрямку фінансової допомоги при розрахунку і розподілі міжбюджетних трансфертів, що є одним з шляхів удосконалення міжбюджетних відносин у ході подолання соціально-економічної диференціації та депресивності регіонів країни.

Таким чином, зміцнення розвитку регіонів України пов'язано із забезпеченням зацікавленості депресивних регіонів у цільовому й ефективному використанні державної допомоги, що направляється на скорочення територіальної асиметрії. У той же час необхідне створення зацікавленості найбільш розвинених регіонів у заснуванні взаємовигідних міжрегіональних економічних відносин, у тому числі з проблемними регіонами. Такі відносини можуть розвиватися як по лінії спільних інвестиційних проектів, так і за іншими аспектами міжрегіонального співробітництва.

1.Заставний Ф.Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної). – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. – 348 с.

2.Территориальные системы: проблемы трансформации и перспективы развития / В.Н.Василенко, В.И.Дубницкий, О.А.Крат и др. – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, ООО «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 306 с.

3.Проблеми і шляхи розвитку депресивного регіону (на прикладі областей Поліського економічного регіону): Монографія / За ред. М.І.Карліна. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 332 с.

4.Методологія комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку області та її адміністративно-територіальних одиниць / Л.М.Зайцева, В.В.Антонов, С.М.Серьогін, В.О.Федюшичев, І.Е.Польська, С.О.Качанов; За наук. та заг. ред. Л.М.Зайцевої. – Донецьк: ДРІДУ НАДУ, 2003. – 132 с.

5.Тарангул Л.Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика). – Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. – 286 с.

6.Топчієв О.Г., Безверхнюк Т.М., Тітенко З.В. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. – 224 с.

7.Шевчук Я.В. Механізми санації депресивних територіальних суспільних систем у контексті формування регіональної політики. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2004. – 63 с.

8.Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку / За ред. З.С.Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.

9.Постанова Кабінету Міністрів України №1195 від 5.09.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – №38. – С.9-25.

Отримано 27.03.2008

УДК 658.15 : 332.8

Ю.І.МІЗІК

Харківська національна академія міського господарства

МОДЕЛІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Аналізується фінансова діяльність підприємств ЖКГ за останні роки, у тому числі за підгалузями ЖКГ. Запропоновано класифікацію фінансових станів житлово-комунальних підприємств областей України за ступенем глибини фінансової кризи.

В умовах розвитку ринкової економіки, особливо соціально орієнтованої, зростає значущість невиробничої сфери як складової регіональної господарської системи, що забезпечується соціальним спрямуванням відтворювальних процесів у регіоні. Однією із соціально важливих ланок невиробничої сфери регіону залишається житлово-комунальне господарство, інфраструктура якого має розвиватися вищезгаданими темпами порівняно з іншими галузями народного господарства регіону [3, 4, 9]. Сьогодні в системі ЖКГ України функціонує приблизно 5 тисяч підприємств і організацій, працює близько 5% усіх трудових ресурсів та експлуатується майже 25% основних виробничих фондів країни [2]. Разом з тим відсутність реальних фінансових ресурсів та їх нерациональне використання, недосконалість механізму управління галуззю в сучасних умовах призвели до погіршення фінансового стану, загальної фінансової нестабільності господарства та появи й розвитку затяжної фінансової кризи діяльності житлово-комунальних підприємств.

Досить вираженими проявами фінансової кризи ЖКГ є збитковість галузі, накопичення дебіторської і кредиторської заборгованостей. Так, у 2005 р. обсяг збитків ЖКГ склав 1270 млн. грн., зокрема найбільші – у комунальній теплоенергетиці 400 млн. грн. і водопровідно-каналізаційному господарстві 232 млн. грн. [12]. Станом на